

Kapitalizm Çıkmazda

Elif Çağlı

MarkSist
Sınıf Mücadelesinde **Tutum**

Elif Çağlı
Kapitalizm ıkılmazda
Ocak-Şubat 2012

marksist.com

e-broşür dizisi: 6

Kapitalizm ıkılmazda

Kapitalizmin günümüzde yaşanan sistem krizi 1929 Büyük Depresyon dönemini bile aşan bir derinlik ve yaygınlıkta seyrediyor. Bu kriz burjuva ideoloğların uzun bir dönem boyunca kapitalist düzenin geleceğine dair çizdikleri pembe tabloları da paramparça ediverdi. İçinden geçtiğimiz dönemde özellikle belirli bölgelerde art arda patlak veren emperyalist yeniden paylaşım savaşları, “artık savaşlar dönemi geride kaldı, dünya bir barış dmine giriyor” diyen liberallerin ipliğini iyice pazara çıkarttı. Kapitalist Avrupa Birliğı'nin giderek ulusal sınırları yok eden bir *Avrupa Birleşik Devletleri*'ne dnyeceğı iddiasının hepten inandırıcılığını yitirmesi bir yana, AB ekonomik bir birlik olarak bile parçalanmaya yüz tutmuş durumda. Küreselleşmenin ulusal sınırları ortadan kaldırmadığı ve tersine küresel ölçekte kızışan kapitalist rekabetin ulusal çatışma ve sürtüşmeleri büsbütün yoğunlaştırdığı, artık uzun sözü gerektirmeyecek denli açık bir gerçek.

Geçmişte yaşananları hatırlayacak olursak, kapitalizmin emperyalist paylaşım savaşlarıyla ilerleyen büyük buhran dönemleri ortaya son derece önemli dersler koymuştu. Bu dersler arasında en önemlisi, kapitalizmin krizlerini, ancak ve ancak, daha da yıkıcı krizleri hazırlama pahasına atlabileceğı gereğıydi. Eşyanın doğası gereğı böyle bir gidişatin reteceğı sonuç da belliydi. Bu, kapitalist sistemi büsbütün köşeye sıkıştıran büyük bir açmazdan başka bir şey olamazdı.

Bugün tüm belirtileriyle gözler önüne serildiğı üzere, kapitalizm tarihsel bir tıkanma içindedir ve peşpeşe gelen ölüm sancıları kaçınılmazdır. Daha önce dünya üzerinden gelip geçmiş çeşitli toplumsal düzenleri tarihin p tenekesine sürükleyen akıbet, şimdi kapitalizm için pusuda bekliyor. Kapitalist sistem artık kendini ileriye taşıma potansiyellerini tüketmiş ve onun için de

ölüm çanları çalmaya başlamıştır. İşte günümüzde kapitalist dünya düzeninin içine sürüklendiği muazzam çatışmalı ve çıkışsızlıklarla yüklü süreç bu gerçeklere işaret ediyor.

Kapitalizm bugün yaşadığı sistem krizini, tıpkı geçmiş dönemlerde olduğu gibi yine savaş harcamalarını tırmandırarak ve böylece dünyayı ateşe vererek, yeniden paylaşımına konu olan bölgeleri yakıp yıkarak, milyonlarca insanın yaşamını söndürerek atlatmayı deniyor. Bu anlamda, aslında birbirine eklemlenmiş bölgesel yeniden paylaşım savaşlarıyla bütünsel bir zincir oluşturan ve yeni savaş gereçleri ve teknikleriyle sürdürülen bir Üçüncü Dünya Savaşı döneminin içinden geçmekteyiz. Fakat şurası da bir gerçektir ki, dünyanın emperyalist egemenleri yıkıcılıkta, zalimlikte ve kitleleri aldatmaya yönelik hilekârlık ve entrikacılıkta ne denli yol almaya çalışırlarsa çalışsınlar, kapitalist sistemin büyük bunalım dönemlerini atlatabilmek üzere başvurduğu mekanizmalar artık aşınmıştır. Ne var ki, kapitalist gidişatı yeni teknolojik buluşlardan ibaret sananların kapitalist üretim tarzının derinliklerinde mayalanan açmazları kavrayabilmeleri olanaksızdır. Oysa teknik açıdan göz boyamayı ve kimilerinin başını döndürebilmeyi hâlâ başarabilen kapitalist sistem, içsel işleyiş yasalarının ürünü olan ekonomik tıkanıklıklar ve dünya ölçeğinde sınıf savaşlarını tetikleyen köklü sosyal çelişkiler nedeniyle gerçekten de büyük bir çıkmaz içinde.

Bu çıkmazın en çarpıcı örneklerinden birini, bir zamanlar kapitalizme yeniden ve yeniden can vermiş olan *kredi* mekanizmasının artık krize çare olamayan aşınmış durumu oluşturuyor. Kapitalizm uzun yıllar boyunca işçi sınıfının sömürüsüne dayanan cafcıflı bir tüketim dünyasını kredi mekanizmasını pompalayarak yaşattı. Ne var ki, eşsiz bir kurtarıcı addedilen kredi mekanizması giderek yeni krizleri mayalayan bir canavara dönüştü. Ancak ne kapitalizm kredi mekanizmasından vazgeçebilir ne de kredi mekanizması kapitalizme ölümsüz bir yaşam vadebilir.

Kapitalist ekonomi bir taraftan zenginliği yoğunlaştırıp diğer taraftan yoksulluğu yaygınlaştıran niteliğiyle sürekli olarak toplumsal eşitsizlik üreten ve eşitsizliği ağırlaştıran bir ekonomidir. Kapitalizm bir yanda muazzam boyutlara ulaşan bir *üretimle* görece bir bolluk zemini yaratıyor, fakat diğer yanda kapitalist üretim ilişkilerinin niteliği gereği *bölüşümde* geniş kitlelerin payına büyüyen bir yoksulluk düşüyor. Bu derin çelişki, dünya üzerindeki milyonlarca insanın yaşam koşullarının kapitalist düzen altında büyük bir tehdit al-

tında olduğunun ilanındır.

Ayrıca ve en önemlisi, üretici güçlerin ve teknolojinin bugün ulaştığı düzey kapitalist üretim ilişkileriyle bağdaşmıyor. Kapitalizm insanın insan üzerindeki sömürüsünü, toplumsal eşitsizliği ve bundan kaynaklanan toplumsal yozlaşma ortamını ve doğanın katlini öylesine dayanılmaz boyutlara tırmandırmıştır ki, gezegenimiz adeta bir uçurumun kıyısındadır.

Kapitalist üretim tarzı bir zamanlar sahip olduğu ilerletici barutunu yitirmiştir. Bu sistem çürümüş, yozlaşmış ve insanlık toplumunu kemiren kapitalist bir belâya dönüşmüştür. Bu durum görmek isteyen gözler için aslında son derece aşikârdır. Oysa bu gerçekliğin ötesinde, insanın insanı sömürmeyeceği, toplumsal baskı ve ezilmişliğin ve eşitsizliğin yeryüzünden silineceği bir geleceğe, sosyalizme ilerlemeyi mümkün kılacak nesnel bir temel yer alıyor. Bu nedenle, dünya işçi sınıfı devrimci bilinçle donanıp örgütlendiğinde insanlık çıkarına olacak muazzam bir toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilir.

İşçi sınıfının bu tarihsel eylemi için gereken hazırlık düzeyi henüz zayıf olsa da, açık ki artık umutsuzluğa da yer olmamalı. Dünya üzerinde yükselen ve işçi-emekçi kitleleri, genç kuşakları ayağa kaldırarak gelişen yeni bir isyan dalgası, kapitalizmi yeryüzünden silip süpürecek tarihsel işçi devriminin koşullarının içten içe mayalandığını haber veriyor. Burjuva ideologları kapitalizmin geleceği konusunda derin endişelere sürükleyen de zaten bu gerçekler değil mi?

Gerçeklerden kaçış yok

Yaşanan krizin yaygınlığı ve derinliği burjuva basında yer alan haberlere bile o denli yoğun şekilde yansıyor ki, bu konuda rakamlar ve istatistikler içinde boğulmaya hiç mi hiç gerek yok. Durum apaçık ortada. Kapitalist sistemin hegemon gücü ABD bile ardı ardına gelen ekonomik sarsıntılarla boğuşuyor. Yine, önde gelen emperyalist ülkelerden İngiltere’de çift dipli resesyondan söz ediliyor. Burjuva düzen cephesinde kapitalizmin gidişatı hakkında yoğunlaşan endişelere Türkiye’den de bir örnek verilebilir. Bu bağlamda, Başbakan Yardımcısı Ali Babacan’ın şu sözleri hatırlanabilir: “Önümüzdeki dönemde herkesin çok çok ihtiyatlı hareket etmesi gerek. ... Hiçbir şey sürpriz olmamalı bu dönemde. ‘Ya biz bu kadarını da beklemiyorduk’ dememeli kimse. ... İçinden geçmekte olduğumuz dönem son yüzyılın hiçbir döne-

mi ile mukayese edilemeyecek karmaşıklıkta bir dönem.” Bu tür açıklamalar, ekonomik ve sosyal yaşamda ortaya çıkan muazzam değişim ve altüstlüklerin basıncı altında artık gerçeklerden kaçış yollarının birer birer kapandığını kanıtıyor.

Oysa geçtiğimiz tüm dönemler boyunca burjuva ekonomistleri kriz gerçeğini ve kapitalizmin yapısal sorunlarını gözlerden gizleyecek nice teoriler icat ettiler. Kapitalizmin sistemik hastalığı olan aşırı üretim krizleri gerçeğini itiraftan kaçındılar ve krizlerin finansal sorunlardan ya da ekonominin iyi yönetilmemesinden kaynaklandığına dair argümanlar geliştirdiler. Ne var ki günümüzde yaşanan krizin ürkütücü boyutları, kapitalizmin ürünü olan muazzam ekonomik ve toplumsal problemlerin üstünün yalnızca eski tip yavellerle örtülmesini imkânsız kılıyor. O yüzden bugün burjuva âlem kapitalizmin geleceği konusunda yeni yanılsamalar yaratacak argümanlar imal etme telaşı içindedir.

Örnekse, gerçek kapitalizmin aslında bugünkü vahşi sistem olmadığı ve sosyal adaleti sağlayacak vicdanlı bir kapitalizmin mümkün olabileceği yolunda şişirilen yalan balonlarını hatırlatabiliriz. Kapitalizmin tüm can yakıcı yönleriyle işçi ve emekçi kitlelerin gözünde lime lime teşhirini önlemeye çalışanlar, sorunun kapitalizmden değil de onun “vicdansız” şekilde uygulanmasından kaynaklandığı propagandasını yürütüyorlar. Pepsi Cola tekelinin dünya başkanı Indra Nooyi’nin açıklaması bu çerçevede çarpıcı bir örnek oluşturuyor: “Kapitalizm aslında iyi bir şey. İnsanlardaki yeteneklerin, vasıfların ortaya çıkmasını sağlayan bir araç. Öte yandan kapitalizmin vicdanlı olması lazım. Vicdanını kaybeden kapitalizm beraberinde felaket getirir. Wall Street’te bugün protesto edilen kapitalizm değil. Vicdanını kaybetmiş kapitalizm...”

Tarihsel açıdan umutsuz bir tükeniş noktasına sürüklenen tüm toplumsal formasyonların başına geldiği üzere, kapitalist sistem de artık geleceğe dair umut verememektedir. Kapitalizm, isyan ve öfke ateşi içinde neredeyse tüm dünyada peşpeşe dalgalar halinde sokaklara taşan kitleleri yatıştırarak reform kapasitesine de sahip değildir. Bu durum dünya burjuvazisini daha yıkıcı, daha gaddar ve o kadar da daha yalancı tutumlara sürüklemektedir. Gerçekte böylesi momentler egemen sınıfların güçlülüğüne değil, tarihsel çıkışsızlığına ve aczine işaret ederler. Mezarlıktan geçerken ıslık çalarak korkusunu bastırmaya çalışan kişi misali, Pepsi Cola’nın başkanı Nooyi de, kitlelerin bizzat

kapitalist sisteme karşı değil de “vicdanını kaybetmiş bir kapitalizm”e karşı ayaklandığı nakaratında teselli arıyor. Oysa dünya üzerindeki işçileri ve emekçileri yıllarca inanılmaz bir sömürü, yoksulluk, baskı ve acı sarmalında sürdüren bu kapitalizmden başka bir kapitalizm olmadığı, olamayacağı son derece açık ve bilimsel bir gerçektir.

Bugün kapitalizmin derin krizinin dolyatağında yaşanan ilginç bir eğilim de, sistemin tarihsel sarsıntısının burjuva ideologların bir bölümünde yaratmış olduğu umutsuzluktur. Yaşanan krizden kolay kolay çıkılamayacağını anlaşılmamasıyla birlikte, daha önce kapitalizme kriz olgusunu yakıştıramayan burjuva ideolog ve sözcülerin önemli bir kısmı artık krizin uzayacağı konusunda kötümser kâhinlere dönüşmüştür. Örneğin Nobel ekonomi ödüllü ünlü ekonomist Joseph Stiglitz ses getiren bir makalesinde, ABD’de ve AB ülkelerinde her şeyin kötüye gideceğine işaret ediyor. Stiglitz en iyimser tahminin uzun bir ekonomik durgunluk dönemi olabileceğini dile getirirken, aslında dünya kapitalist sisteminin karanlık durumunu itiraf etmiş olmaktadır. Yine dünyaca ünlü para spekülâtörü Soros, Avrupadaki krize dayalı olarak küresel ekonomideki belirsizlik ve kötü gidişatın isyan ve sosyal çatışmaları arttıracığı uyarısında bulunmaktadır.

Pek çok önde gelen ekonomist, yaşanan krizin dünyayı saran küresel bir kriz olduğu noktasında birleşiyor. Gerçekten de günümüzde yaşanan kapitalist sistem krizi, Amerika ve Avrupa’nın gelişkin ekonomilerini derinlemesine içine alarak ve tüm dünyada devasa bir sorunlar yumağı, özellikle de işsizlikte önlenemez bir yükseliş yaratarak seyrediyor. Bu durumun en çarpıcı sonucu, gelir dağılımında geçmiş dönemlerle kıyas kabul etmez düzeydeki muazzam bozulmadır. Bunun yanı sıra, genelde bütün kapitalist ülkelerde bütçe açıkları büyüyor ve kamu kaynaklarının büyük tekel ve bankaları kurtarma operasyonlarına tahsis edilmesi nedeniyle sosyal harcama fonları kırıldıkça kırılıyor. Sistemin önde gelen emperyalist ülkelerini bile, burjuvaziyi ürküten bir ekonomik durgunluk ve enflasyon eğilimi teslim almış durumdadır. Bu nedenle, bir zamanlar piyasa ekonomisine methiyeler düzmette yarışan ekonomistler de artık ekonomiye devlet müdahalesinin zorunluluğu üzerine ahkâm kesmektedirler. Yaşanan büyük kriz kapitalist sistemin güçlü addedilen emperyalist ülkelerinde büyük şirket ve banka iflaslarıyla kendini açığa vurduğunda, geçmişte kaldı denilen devlet müdahaleleri zaten yeniden gündeme getirilmiştir.

Kimi ekonomi yazarları bu durumu *devletçi kapitalizmin modern bir versiyonuna geçiş* olarak tanımlıyor. Kimileri de, artık kriz koşullarında insanlara rehberlik edebilecek tek unsurun kanun koyucular olduğunu ve bunun da “sosyalizmi çağrıştırdığını” dillendiriyor. Kapitalist sistemin motor gücü ABD ekonomisinin içine düştüğü ürkütücü finans krizine bakıp, bilinen şekliyle Amerikan kapitalizminin sonuna geldiğini ilan eden ekonomi profesörleri de mevcuttur. Bu gibi örneklerle, *ekonominin finanslaşmasından artık finansın sosyalleşmesine geçiş dönemi* yaşandığı saptamaları eşlik etmektedir. Burjuva ideolog ve ekonomistlerden günümüzde sık sık sosyalizm sözcüğünü iştir hale gelmek de tarihin bir cilvesi olsa gerek!

Burjuva âleme mensup bazı yazarlar bugünlerde Marx'a o kadar hak verir olmuşlardır ki, bu itiraf eğiliminin bir adım ötesi neredeyse sınıfsal bir intihar durumunu akla getirecektir. Tarihsel örneklerden hatırlanacağı üzere, sınıfsal intihar durumu, çürümüş bir sosyo-ekonomik sistemin bazı entelektüel unsurlarının kendi sınıflarının geleceğinden umudu kesen bir ruh haline bürünmelerini anlatır. Dahası buna, tutarsızlıklarla bezeli biçimde bile olsa, bu tür unsurların ezilen sınıfların toplumsal davasına hak vermeye başlamalarını da ekleyebiliriz. İşte günümüzde bu çerçevede ortaya çıkan belirtiler, sisteme dair derin bir ideolojik bunalımın geliştiğinin göstergesidir.

Bu bunalım en açık biçimde, yıllarca kapitalizmin savunuculuğunu yapmış olan yazar ve düşünürlerin bir bölümünün artık kapitalizme inançlarını yitirmekte olduklarını ele veren yaklaşımlarından anlaşılıyor. Böylesi alışılmadık durumlar, Ekim Devrimi örneğinde olduğu gibi, dünyayı dipten sarsan büyük devrim dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki bazı belirtileri de dikkatle yorumladığımızda, benzer bir tarihsel döneme girildiğini ve kapitalizmin ölüm çanlarını çalmaya başlayan bir devrimci durumun tüm dünya ölçeğinde gelişmekte olduğunu görebiliyoruz.

Marx haklı çıktı

Kapitalizmin derinleşerek açığa vuran yapısal hastalıkları karşısında artık neredeyse Marx'ı anmadan bir gün bile geçmez hale geldi. Öyle ki, “dünyanın üzerinde Marx'ın hayaleti dolaşüyor” ya da “Marx'ın kapitalizm hakkındaki kehanetleri gerçekleşiyor” benzeri başlıklar şimdilerde sıklıkla burjuva basında yer alıyor. Burjuva cephede niyet her ne olursa olsun, bu durum aslında Marx'ın kapitalist sistemin işleyişini bilimsel temellerde çözümlemiş bir bü-

yük devrimci olduğunun kaçınılmaz itirafıdır. Kapitalizmin eninde sonunda ölmeye yazgılı olduğunu derin analizleriyle gözler önüne seren Marx, ekonomik yükseliş dönemlerinde burjuva yazarlar ve ideologlar tarafından tu-kaka edilmeye çalışılmış olsa da, tarih affetmiyor! İşte böyle intikamını alı-veriyor...

Toplumsal yaşamın sürprizlerle dolu devrimci diyalektiği bu olsa gerek. Bundan yaklaşık yirmi yıl önce Sovyetler Birliği'nin çöküşü döneminde sosyaliz-min ve Marksizmin ebediyen öldüğü ilan edilir ve dünya burjuvazisi kapita-lizmin ölümsüzlüğü üzerine neşeli nutuklar icra ederken, tarihin köstebeği yerin altını bambaşka bir yönde kazmayı sürdürmüştür. Günümüz dünyası artık kapitalizmin can çekişme sancularına, Marksizmin haklılığına ve sos-yalizmin gerekliliğine işaret eden belirtilerle dönüyor. Marksizmin kendisine yöneltilen apansız saldırılara rağmen her defasında tekrar tekrar kanıtladı-ğı üstünlüğü boşuna değildir. Çünkü Marksizm, insanlığın dünya denen ge-zegendeki tarihsel serüveninin bilimsel çözümlemesini yapabilen ve insanın gerçek özgürleşmesinin tarihsel koşullarını açıklayan tek bilimsel ve devrim-ci dünya görüşüdür.

Bünyesinde pek çok çatışmalı yön barındıran kapitalist üretim tarzı, genişle-yen üretim ile kitlelerin daralan satın alma gücü arasındaki çelişki temelinde yol alır. Emeğin toplumsal üretkenliğindeki gelişmeye bağlı olarak, sabit sermaye büyürken toplam sermayenin ücretlere yatırılan kısmı görece azalır. Keza kapitalist üretim tarzı ekonomik büyümenin yaratıcısı olan işçi sınıfı-nı devasa büyütür, ama bu sınıfın iş bulabilen bölümünü ve sınıfın kapitalist bölüşümden aldığı payı ise küçültür. Kapitalistler işçi sayısındaki azalmanın artı-değer üretiminde yaratacağı düşüşü, çalıştırdıkları işçiler üzerindeki sö-mürü derecesini yoğunlaştırma yoluyla telafi etmeye çalışırlar. Ne var ki, bu alanda bile kapitalist ekonominin sınırlandırıcı yasaları işler ve ortalama kâr oranı düşme eğilimi sergiler. İşte içerdiği bu gibi iç çelişkileriyle kapitalizm bizzat kendi açmazını yaratan bir sistemdir.

Marx'ın dediği gibi, kapitalist üretim sürekli olarak kendi özünden kaynak-lanan engeller yaratır ve bu engellerin üstesinden gelmeye çalışarak yol alır. Ama bunu da ancak, söz konusu engelleri daha heybetli ölçekte üretip önüne dikerek başarabilir. Bu bakımdan *kapitalist üretimin gerçekengeli sermayenin kendisidir*. Sermaye birikim sürecinde yaşanan tikanıklıkların temelinde pek çok içsel faktör yer alır ve bunlar birbirleriyle diyalektik etkileşim içindedir-

ler. Örneğin Marx'ın önemle işaret ettiği ve Engels'in de kapitalist krizlerin önkoşulu olduğunu belirttiği *eksik tüketim* olgusu, kapitalizmin kaçıp kurtulamadığı *aşırı-üretim* bunalımlarının temelinde yatan gerçekliktir.

Kapitalizm, geniş kitlelerin en zorunlu ihtiyaç maddelerini satın almaya gücü yetmezken üretimin kâr beklentisiyle "aşırı-üretim" dönüştüğü kaotik bir sistemdir. Kapitalist üretim tarzının hizmetindeki teknoloji ne denli gelişirse gelişsin, örneğin yeni teknolojinin becerileri siparişlerin takibine, stok kontrolüne ve kesimsel üretim planlarına ne kadar olanak sağlarsa sağlasın, kapitalizm kitlelerin ihtiyacı için üretim yapan planlı bir ekonomi değildir ve asla da olamaz. Bu sistem, büyük tekellerin, holdinglerin, çokuluslu kartellerin daha çok kâr elde etmek için birbirleriyle kıyasıya rekabet ettiği ve dolayısıyla birbirlerinin planlarını baltalamaya çalıştığı anarşik bir yapıya sahiptir. Günümüzde yaşananların apaçık ortaya koyduğu üzere, kapitalizmin yeni teknolojiler sayesinde aşırı-üretim sorununu çözüp bu bunalım kaynağından kurtulabileceği yolundaki iddialar tamamen dayanaksızdır.

Kapitalist ekonominin içerdiği çelişkili yönlerin çatışması ve bu çatışmanın kendini kapitalist bunalımlarla dışa vurması kaçınılmazdır. Birbiri ardı sıra gelen sanayi çevrimleriyle ilerleyen kapitalist ekonomide yaşanan periyodik krizler, bu üretim tarzının taşıdığı iç çelişkilerin patlamalı ve geçici çözümleridir. Kapitalizmin krizleri konusu üzerinde daha önce uzun boylu durduğumuz için (bkz. Elif Çağlı, *Kapitalizmin Krizleri ve Devrimci Durum*) burada çarpıcı bir vurgulamayla yetinelim. Kapitalizmin yaşadığı bir aşırı üretim krizini atlatıp ekonominin şu ya da bu ölçüde yükselişe geçmesi, aslında yeni bir aşırı üretim krizinin mayalanmaya başlaması anlamına gelir. Böylece kapitalist işleyiş uzun dönemde giderek daha yıkıcı bunalımları hazırlayan ve yeniden dengeye getirici mekanizmaları da giderek tehlikeli biçimde aşındıran bir tarihsel eğilim sergiler.

Kapitalist sistemin uzun dalgalar şeklinde yaşadığı büyük bunalım dönemleri bu tarihsel eğilimin işleyişini ortaya koymaktadır. Bu dönemlerin ilk örneğini Birinci Dünya Savaşına ön gelen tarih kesiti oluştururken, ikincisi 1929 buhranını içeren ve ardından İkinci Dünya Savaşı patlak verdiği dönemdir. Birinci tarihsel örnekte kapitalizm içinde debelendiği büyük bunalımdan, serbest rekabetçi denilen aşamadan emperyalist aşamaya yükseliş temelinde yaşadığı yapısal dönüşümlerle kurtulmaya çalışmıştır. Ne var ki kapitalist sistemde gerçekleşen bu yapısal dönüşümler, emperyalistleşme çabası içinde-

ki ülkelerin rekabetini muazzam ölçekte arttırmış ve dolayısıyla dünyaya bir barış ve huzur dönemi getirmemiştir. Tam tersine, dünyanın çeşitli ülkeleri ve bu ülkelerde yaşayan halk toplulukları kapitalistlerin azgın rekabetinden kaynaklanan Birinci Dünya Savaşı felaketiyle yüz yüze gelmişlerdir.

Kapitalist sistem ikinci büyük bunalım döneminde ise birincisinde olduğu derecede güçlü bir yapısal dönüşüm fırsatına sahip olmamıştır. O dönemde belli başlı kapitalist ülkelerde yaşanan, emperyalist ilişkilerin daha yaygınlaşmış ve derinleşmesi ve emperyalist aşamaya yükselmiş bulunan ABD, Japonya, İngiltere, Fransa, Almanya gibi kapitalist ülkeler arasında cereyan eden kıran kırana rekabet mücadelesidir. Kapitalizmin bu ikinci büyük bunalım döneminin ürünü olan İkinci Dünya Savaşı, adeta birincisinin yarım bıraktığı kapitalist yıkıcılığı bir adım daha ileriye taşımıştır. Ve sonuçta kapitalizm bu ikinci büyük bunalım dönemini, insanlık açısından birincisinden çok daha yıkıcı olan ve milyonlarca insanı ölüme sürükleyen bir emperyalist yeniden paylaşım savaşıyla atlatabilmiştir.

Bu tarihsel örnekler, kapitalizmin büyük bunalım dönemlerini atlama çabasının yıkıcı özünü yeterince gözler önüne seriyor. Dahası ve asıl önemlisi de, kapitalizmin bunalımlarını atlatabilme bakımından başvurabileceği yapısal dönüşüm olanaklarının giderek zayıfladığına işaret ediyor. Yapısal dönüşüm olanakları zayıfladığı ölçüde de, emperyalist ülkeler çok daha kızgın bir rekabet temelinde dünyayı geçmiş dönemdekilerden misliyle vahşi emperyalist savaflara sürüklüyorlar. Altı çizilmesi gereken bu hususlar, içinden geçtiğimiz tarihsel kesitte yaşanmakta olan kapitalist sistem krizinin içerdiği özellikleri de ele veriyor.

Günümüzde kapitalizm, dünya ülkelerinin emperyalizmin hiyerarşisi ve hegemonyası altında birbirlerine eşitsiz fakat karşılıklı karmaşık ilişkilerle bağlandığı küresel (global) bir sistemdir. Böyle bir sistemde kapitalizmin hastalıkları alabildiğine bulaşıcıdır ve bir yerde patlak veren krizin etkilerinin dalga dalga diğerlerini de içine alması kaçınılmazdır. Kısacası kapitalizmin globalleşmesi, burjuvazinin bu nesnellikten yola çıkarak yürüttüğü globalizm propagandasında iddia ettiği gibi sisteme istikrar ve huzur getirmemiştir. Tam tersine, globalleşen kapitalizm, krizlerden kaçıp kurtulmanın ve krizlerin yıkıcı etkilerini periferi ülkelere ya da daha az gelişmiş bölgelere ihraç ederek merkez emperyalist ülkeleri rahatlatmanın artık olanaksız hale geldiği bir uç olgunlaşma noktasına, yani bir çürümüşlük doruğuna ulaşmıştır.

Yeri gelmişken bir kez daha belirtelim ki, küreselleşme ya da diğer deyişle globalleşme kapitalizmin emperyalizmden sonra gelen yeni bir aşaması değildir. Küresel kapitalizm ve bu temelden yükselen kapitalist ilişkiler, bizzat emperyalist kapitalizmin iyice olgunlaşmış ve dolayısıyla da köhnemiş halidir. Artık kapitalizmin geçmişte olduğu şekilde büyük bir yapısal dönüşüm yaşayarak sistem krizini atlatabilme, bir başka üst aşamaya yükselerek feraha çıkma benzeri bir şansı yoktur. Olup olabileceğiyle kapitalist sistem işte budur, bundan öte ve farklı bir başka kapitalizm olmayacaktır.

Tüm bu gerçekler, kapitalizmin günümüzde yaşadığı büyük kriz döneminden çıkma çırpınışının yarattığı ve daha da yaratacağı yıkıcı sonuçlara işaret ediyor. Dünyamız kapitalizmin elinde kaldığı sürece geçmişte yaşananlardan çok daha şiddetli rekabet savaşlarına, militarizmin ve burjuva gericiliğin çok daha vahşi bir yükselişine ve insanlığa öncekilerden misliyle felaket getirecek emperyalist yeniden paylaşım savaşlarına sahne olacak. Fakat diğer yandan kapitalizmin yeterince olgunlaşıp köhnediği ve bu düzenin yerini üretici güçlerin toplumsallaşma düzeyine uygun yeni bir düzene bırakmasının nesnel açıdan zorlayıcı hale geldiği de bir gerçek. Zaten dünya ölçeğinde kendini ortaya koyan toplumsal huzursuzluk ve kaynama hali de bu durumun bir yansıması. Ancak kapitalist toplumdan sosyalist topluma kendiliğinden bir geçiş olmayacak. Bu geçiş, dünya üzerindeki işçi-emekçi kitlelerin tarihe damgasını basacak düzeye yükseltilmiş devrimci eylemini gerektiriyor.

Kapitalist üretim tarzının daha fazla kâr elde etme güdüsünden kaynaklanan *aşırı üretim* krizlerinden yakasını kurtaramadığı ve kurtaramayacağı kesin bir yasa hükmündedir. Kredi sistemi de kapitalist üretim ve dolaşım süreçlerinde hızlandırıcı rol oynayarak aşırı üretim krizlerini büsbütün derinleştirip kızıştırır. Kapitalizmin harlı işleyişine ket vuran bunalım dönemlerinde geri ödenmeyen krediler ise, kapitalist finans kuruluşlarını ve kapitalist devletleri bir türlü içinden çıkamadıkları devasa bir borç sorunuyla yüz yüze getirir. Özetle vurgulamak gerekirse, kapitalizm geliştikçe alabildiğine çeşitlenen kredi türleriyle *kredi mekanizması* pek çok açıdan sorun çözerken peşi sıra sorun yaratan bir sistemdir.

Kredi sisteminin kapitalist kurumlara ve devletlere çıkardığı ürkütücü borç faturaları bir yana, bu sistemin yarattığı sorunların geniş kitlelerin yaşamına doğrudan yansıyan çarpıcı yönlerini düşünmek bile konunun muazzam önemini gözler önüne serecektir. Kapitalizm bir yandan toplumsal ihtiyaçları

yeterince karşılamaksızın salt kâr amaçlı plansız doğasıyla anarşik bir tarzda “aşırı üretim” stoku yaratırken, diğer yandan kitlelerin satın alma gücünü de büsbütün azaltarak çok ciddi bir “eksik tüketim” sorununa yol açar. Bu durum kapitalizmin neticede kendi başına belâ olan kaçınılmaz bir iç çelişkisi- dir. Bu gerçeklik karşısında kapitalizm çareyi, kitleleri borçlandırmaya dayanan bir ek satın alma gücü yaratmakta bulmuştur. İşçi sınıfı ve geniş emekçi kitleler bu yolla borç batağına sürüklenirken, aynı zamanda da, kapitalist bölüşümün kendilerine hak görmediği bir harcama “imkânına” kavuşmuş ol- maktadırlar.

Kredi mekanizmasının tüketimi arttırmak bakımından bir ek satın alma gü- cü yaratarak olumlu bir rol oynadığı düşünülebilir. Ancak meseleye bir de ödemeler açısından baktığımızda, kredinin hem kapitalistler hem de işçi sı- nıfı için sorunlar yaratan bir mekanizma olduğu anlaşılacaktır. Kitlesele borç- landırma yoluyla eksik tüketimin ürkütücü sonuçlarından kaçmaya çalışan kapitalizm, bunu yapmakla aslında içinden çıkılmaz bir *geri ödenemeyen borçlar sorunu* yaratmaktadır ve sistemik krizlerin kaynağını kurutmak bir yana yeni açmazları tetiklemektedir. Geri ödenemeyen krediler kapitalistle- rin karşısına içinden çıkılamaz krizler şeklinde dikilmektedir. Bu durumun işçi sınıfına getirdiği ise, düşen ücretler, kesintiye uğrayan sosyal fonlar, kay- bedilen işler nedeniyle iptal edilen kredi kartları ve netice olarak neredeyse tümünden yitirilen satın alma gücü olmaktadır. Ayrıca kredi sistemi işçiler ve işçi aileleri açısından pek çok yıkıcı sonuç yaratmakta, dahası onların kapi- talist düzen konusunda tehlikeli yanılgılara sürüklenmelerine ve bu düzene karşı mücadelecı bir sınıf tutumu alamamalarına yol açmaktadır.

Özetle nereden bakılırsa bakılsın, kredi mekanizması sayesinde kapitalizmin eski vahşi kapitalizm olmaktan çıktığı ve geniş kitlelere giderek daha cazip yaşam olanakları sunduğu yolundaki tüm görüntüler sahtedir. Emekçi kitlelerin, kapitalizmin kendilerine dayattığı yoksulluk ve yoksunluklardan kredi gibi araçlar vasıtasıyla kaçıp kurtulabileceği düşüncesi içi boş bir düşüdür. İşçinin ve emekçinin kapitalizm altında, sanki kapitalizmi aşan bir refah toplumuna ulaşılabilmiş gibi yaşayabilmesi asla mümkün değildir. İşçinin hem kapitalizmin ücretli kölesi olarak çalışmayı sürdürmesi, hem de toplumsal bölüşümden sanki sosyalizm gelmiş gibi bir pay alması kesinlikle olanaksızdır. Diğer taraftan, sosyalizmi sanki kredi sistemi sayesinde sosyal refahı toplumun tabanına yayan bir kapitalizmmiş gibi sunmak ve böylece

sosyalizmle kapitalizmi çiftleştirmeye çalışmak da tam bir ideolojik puşluktur. Zira kredi sistemi bütünüyle kapitalizme özgü bir olgudur ve üretim araçlarının sermaye niteliğine son verildiğinde kredi sistemi diye bir şey de kalmayacaktır.

Kredi sistemi

Kredi mekanizması, daha kapitalizmin ilk gelişme döneminden başlayarak meta ve sermaye ticaretinin ortaya çıkardığı ihtiyaçları gidermek üzere yaşama gözlerini açmıştı. Modern borç alma-borç verme sistemi olarak beliren kredi mekanizması, eski düzenlerin tefeciliğine tepki olarak gelişmişti. Bu durum, faiz getiren sermayenin kendini kapitalist üretim tarzının koşullarına ve ihtiyaçlarına adapte etmesinin bir ifadesiydi. Kapitalist ticari ilişkilerin erken gelişimine sahne olan Venedik ve Cenova kent cumhuriyetlerinde, 12. ve 14. yüzyıldan itibaren kredi kurumları boy atmaya başlıyordu. Bu gelişme, deniz yoluyla yürüyen toptan ticareti eski tefecilik sisteminden kurtarmayı mümkün kılacaktı. Keza 17. yüzyılda, o dönemin ekonomik gelişme modeli kabul edilen Hollanda'da kredi parası tefeci sermayesinin tekeline kırmak üzere serpildi. Yaşanan bu gelişmeler modern bankacılık sisteminin de habercisiydi. Ticaretin ve kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle birlikte kredi sisteminin temeli de genişledi ve yaygınlaştı. Kredi, zamanla çeşitlenen değişik ihtiyaçlara bağlı olarak farklılaştı ve sonuçta *ticari kredi*, *banka kredisi* gibi farklı biçimler veya yatırım kredisi, ev kredisi gibi çeşitli işlevlerle büyüyüp yaygınlaşarak kapitalizme hizmet etmeye koyuldu.

Ticari kredi tarihsel olarak kredi sisteminin özünü teşkil eder ve üretimle dolaşım süreçlerinin tümünü kapsayan kapitalist yeniden üretim sürecinin ihtiyaçlarının karşılanması amacını taşır. Kapitalist meta üretimi ve ticaretinin yaygınlaşması, malın satın alma ve teslimat anını birbirinden uzaklaştırmış, satıcı ile satın alan kişi arasındaki mesafeyi açmış ve bu nedenlerle ticari kredi kapitalizmin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Çeşitli ticari ilişkiler zinciri içinde kapitalistler sürekli olarak birbirlerine borç senedi verip birbirlerinden borç senedi alırlar. İşte bu şekilde verilen kredilerin amacı, üretilen metanın parasal karşılığını fiili satıştan önce temin ederek metanın değerini bir an önce gerçekleştirmek ve dolaşım sürecindeki alım-satım işlemlerinde alınıp verilen, devredilen borç sentleriyle kapitalist iş sürecini kesintisiz devam ettirebilmektir. Bu temelde kapitalistlerin birbirlerine açtıkları krediler,

belirlenmiş bir ödeme vadesi olan poliçelerle temsil edilir.

Kapitalist gelişme süreci, ticari faaliyetlerin yanı sıra bankaların gelişimine de hız kazandırır. Bankacılık faaliyetlerinin gelişmesiyle, kendi başına para-sermaye olarak işlev göremeyecek durumda olan küçük miktarlarla çeşitli büyüklükteki para birikimleri bankalarda muazzam kitleler halinde bir araya gelirler. Bankaların elinde biriken bu parasal fonlar, çeşitli iş, yatırım ve ihtiyaçlar için kişi ve kurumlara verilen kredilerin (borçların) kaynağıdır. Bankalar ya da benzeri finans kurumları, yatırım ortaklıkları gibi diğer önemli ekonomik faaliyetlerinin yanı sıra, borç verirken uyguladıkları faiz oranının borç alırken uyguladıkları faiz oranından daha yüksek olması nedeniyle büyük kazançlar elde ederler. Kapitalist gelişme, sermaye sahipliğiyle girişimci niteliğinin giderek farklı kişi ve kurumlarda somutlaşmasına da yol açar. Bu gelişimin bir sonucu olarak, yeterli sermayeye sahip olmayan girişimci kapitalistler türer ve bunların ihtiyaç duyduğu yatırım kredisi nedeniyle banka kredileri çok büyük bir önem kazanır.

Kredi sisteminin gelişmesi dolaşım sürecini çabuklaştırmış ve kapitalist üretim sürecinde birbirini takip eden çalışma dönemlerinin de daha hızlı bir şekilde işlenmesini sağlamıştır. Kredi mekanizmasının işleyişi ile kapitalist üretim sürecindeki genişleme ve daralma fazları arasında da doğru orantılı bir etkileşim vardır. Üretim sürecindeki gelişme krediyi genişletir ve diğer yandan kredi mekanizmasının gelişmesi sınai ve ticari işlemlerin çapının ve hızının genişlemesine yol açar. Kapitalist işleyişin canlanma ve yükseliş dönemlerinde, borçluların borçlarını düzenli şekilde ödemesi sayesinde kredinin geriye akışı garantiye alınmıştır. Bu durum devam ettiği sürece kredi sistemi daha da genişleyerek işleyişini sürdürür. Ne var ki borçların ödenmesinde tıkanıklıklarla karakterize olan bunalım dönemleri geldiğinde, kredilerin geri dönüşlerinde ciddi gecikmeler cereyan etmeye başlar. Kapitalist yeniden üretim sürecinde duraklamalar olur ve bu nedenle geri ödenemeyen kredilerin yarattığı sorunlara bir de kapitalist ekonomiyi canlandırıcı yeni işler için kredi talebinin azalması yüzünden ortaya çıkan kayıplar eklenir.

Marx *Kapital* çalışmasının daha sonra Engels tarafından 3. ciltte toparlanan bölümlerinde kapitalist üretimde kredinin rolünü, hem de bu rolün gelişimi açısından henüz erken bir tarihsel momentte, inanılmaz bir isabet ve ileri görüşlülükle açıklığa kavuşturmuştur. Onun bu çabası sayesinde, olgunlaşmış ve dolayısıyla iç çelişkilerini de o ölçüde derinleştirmiş bir kapitalist işleyişin

sırları çözümlenmiş olmaktadır. Marx'ın değindiği üzere, kredi sistemi sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi sürecini hızlandırmış ve neticede kapitalizmin ilk dönemlerinde egemen olan bireysel sermaye kuruluşları geri plana itilerek hisse senetli şirketler ön plana geçmiştir. Ayrıca kredi sistemi yalnızca bireysel kapitalist girişimlerin kapitalist hisse senetli şirketlere dönüşmesini teşvik etmekle kalmamış, mülkiyeti çok paylı hale getiren bu girişimlerin ulusal ölçekte yayılıp genişlemesine de temel teşkil etmiştir. Böylece kredi sistemi, kapitalizmin serbest rekabetçi döneminden tekelci kapitalizm dönemine geçişin ve tekelci kuruluşların ekonomi üzerinde ulusal düzeyde egemenlik tesis etmesinin de ilerletici manivelası olmuştur. Kuşkusuz bu gelişme ulus-devlet sınırları içinde kalmamış ve zamanla uluslararası düzeyde hegemon olan dev tekeller ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan kredi sistemi, bireysel kapitalist sermayenin pabucunu dama atan devasa hisse senetli şirketlerin, tekelci kapitalizmin, kapitalizmin emperyalist aşamasının ve netice olarak kapitalist küreselleşmenin de yaratıcısıdır.

Hisse senetli şirket gelişiminin diyalektik sonuçlarını çözümlleyen Marx, bu olgunun zıt yönlü tarihsel fonksiyonlarını da açıklığa kavuşturmuştur. Hisse senetli şirketler bir yandan kapitalizmin gelişimini hızlandırırken, diğer yandan da üretici güçlerin toplumsal karakter kazanarak büyüüşünün dayattığı toplumsal mülkiyet ihtiyacının kapitalist formu olmaktadır. Marx, bu formun kapitalist üretim tarzından ortaklaşa üretim tarzına geçişi hazırlayan *geçici biçimler* olarak nitelenebileceğine değinir ve bu bağlamda son derece önemli bazı hususlara işaret eder. Birincisi, bu şirketler üretimin ve girişimin ölçüğünde bireysel sermayeler için olanaksız olan muazzam bir genişleme imkânı yaratırlar. İkincisi, üretim araçları ile işgücünün toplumsal yoğunlaşmasına yol açan sermaye, bu çok paylı şirketler sayesinde bireysel özel sermayeden farklı olarak *toplumsal sermaye* biçimine bürünür. Bu durum, özel mülkiyet olarak sermayenin kapitalist üretimin çerçevesi içerisinde *bir anlamda* ortadan kalkmasıdır; bir başka deyişle kapitalist üretim tarzının bizzat kapitalist üretim tarzı çerçevesinde yadsınmasıdır. Üçüncüsü, bu gelişme daha önce üretim sürecinde fiilen işlevi olan kapitalistin yerine başkalarına ait sermayeyi yöneten yöneticileri geçirir. Ve neticede sermaye sahiplerinin belirli bölümünü de salt para-kapitalistlerine dönüştürür.

Açıktır ki, hisse senetli şirketlerin gelişip yaygınlaşmasıyla sermayenin işlevi sermayenin mülkiyetinden ayrılır. Bu kapitalist gelişim boyunca emek de

üretim araçları sahipliğinden tamamen kopar. Diğer bir deyişle, küçük mülkiyet sahibi üreticiler bir zamanlar sahip oldukları üretim araçlarından yoksun kalarak doğrudan ücretli işçiye dönüşürler. Hisse senetli şirketler üretim sürecinde kapitalist mülkiyet çerçevesinde yürüyen bütün işlevlerin, geleceğin üretim tarzını haber veren toplumsal işlevlere dönüşmesi yönünde nesnel bir zemin yaratır. Çok paylı şirketlerin gelişimi ve yaygınlaşması üretimin belirleyici sektörlerinde dev tekelleri doğurur; her türlü liberalizm nutuklarına rağmen ekonomiye devlet müdahalesini de eskisine oranla daha bir üst düzeyde zorunlu kılar. Kapitalist gelişme sürecinde finans kapital egemenliğinin simgesi olan hisse senetli şirketler, yeni bir finans aristokrasisinin, para spekülâtorlerinin oluşmasına yol açar. Bu temelde, eski dönemlerden farklı bir asalaklar zümresi türer. Çok paylı şirketler, hisse senedi spekülasyonları aracılığıyla finans kapital çağını tam bir sahtekârlık ve dolandırıcılık sistemine dönüştürür.

İşte kredi sistemi, tüm bu gelişmelerin oluşumunu, yaygınlaşmasını ve bu doğrultudaki sürecin hızlanmasını sağlayan başlıca faktördür. Kredi mekanizması kapitaliste başkalarının sermayesi ve malı ve bu sayede de başkalarının emeği üzerinde mutlak bir denetim imkânı bahşeder. Kapitalizmin başlangıç dönemlerinde egemen olan ve kapitalistin kendi bireysel sermayesi üzerindeki denetimine dayanan bir ilişkiler düzeyinden toplumsal sermaye üzerindeki bu denetim düzeyine geçiş, finans kapitalin toplumsal emek üzerinde egemen olması demektir. Marx, bu dönüşüm boyunca kapitalizmin bireysel sermaye denetimi dönemine ait tüm değer yargılarının da yok olduğuna özellikle dikkat çeker. Örneğin spekülasyon yapan toptancı tüccarın tehlikeye attığı mülkiyet artık kendi mülkiyeti değil, toplumsal mülkiyettir. Eskilerde kapitalistleri haklı çıkartacak inandırıcı bir mazeret kabul edilen, “sermayenin kökeninin tasarruf olduğu yolundaki” argüman da çürür. Çünkü finans kapitalistlerin tutkusu, kendileri için başkalarının tasarruflarında bulunmasıdır; başkalarının parasıyla kumar oynayarak büyük servetler kazanmaktır.

Kapitalizmin finans kapital egemenliğine varan bu gelişmesi bir yandan sermayenin merkezileşmesini arttırırken, diğer yandan da üretim araçları üzerindeki bireysel mülkiyetin tasfiyesi sürecini işletmiştir. Üretim araçları üzerindeki bireysel mülkiyet, doğrudan üreticilerden başlayarak küçük ve orta boy kapitalistlere de uzanacak şekilde tasfiyeye uğramıştır. Bireysel mülki-

yet vaktiyle kapitalizmin çıkış noktasını oluştururken, bu bireysel mülkiyetin tasfiyesi işinin başarılması bizzat kapitalist üretim tarzının hedefi haline gelmiştir. Açık ki, kapitalizm ilerleyişi boyunca üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyet biçimini *bireysel* özel mülkiyetten *kolektif* özel mülkiyete dönüştürmektedir. O halde, daha kapitalizm altında toplumsal üretimin gelişmesiyle birlikte üretim araçları özel üretimin araçları ve özel üretimin ürünleri olmaktan çıkmaktadırlar. Ve adeta kendilerinin toplumsal üretim sürecinin ürünleri olduklarını kanıtlarcasına, kapitalist bir toplumsal mülkiyet formuna (*kolektif kapitalist mülkiyet*) bürünmektedirler. Ancak bireysel özel mülkiyete karşı kapitalist işleyiş içinde gerçekleşen bu “mülksüzleştirme” operasyonu, asla gerçek bir toplumsal mülkiyeti tesis etmemektedir. Tam tersine, toplumsal mülkiyetin yalnızca küçük bir kapitalist azınlık tarafından ele geçirilmesi biçimine bürünmektedir.

Kredi sistemi bu azınlığa, Marx’ın deyişiyle, gitgide daha fazla salt bir mace-racılar topluluğu niteliğini kazandırır. Mülkiyetin el değiştirmesi de küçük balıkların köpek balıkları tarafından yutuldukları ve kuzuların borsa kurtları tarafından mideye indirildikleri, kısacası borsada oynanan bir kumar halini alır. Kredi sistemi, yarattığı genişleme olanaklarıyla kapitalist yeniden-üretim sürecini tarihsel patlamalara yol açacak son sınırlarına dek zorlamayı sürdürür. Bu sistem, üretici güçlerin dünya ölçeğinde gelişmesini ve bileşik bir dünya piyasasının kurulmasını da sağlamıştır. Bunu yapmakla, ister istemez, yeni bir üretim tarzının maddi temellerini de döşemiştir. Kapitalizme inanılmaz ölçekte hizmet eder görünürken, aslında kapitalizmin çelişkilerini ve bunalımlarını alabildiğine keskinleştirip yoğunlaştırmıştır. Bir tarafta zenginleşmeyi katıksız bir kumar ve sahtekârlık sistemi halini alıncaya kadar geliştirirken, diğer tarafta ise toplumsal serveti sömüren azınlığın sayısını gitgide azaltmıştır. Böylece kredi sistemi kapitalizmin çelişkilerini, onun yıkılmasını zorunlu kılacak derecede olgunlaştırmaktadır. Tarihin diyalektik cilvesi mi desek, kapitalizmin baş tacı ettiği kredi sistemi zaman içinde bizzat kapitalizmin sonunu getirecek bir tarihsel fonksiyon icra etmektedir.

Aşınan kredi sistemi

Her zaman daha çok kâr elde etme güdüsüyle hareket eden sermaye, üretimin ölçeğini kitlelerin satın alma kapasitesine uyduramaz. Daha çok kazanç amacıyla plansız ve kontrolsüz biçimde büyüyen sermaye ile kitlelerin sınırlı

tüketim (eksik tüketim de diyebiliriz) gerçeği arasındaki uçurum büsbütün derinleşir. Ayrıca yine bu nedenle, üretime yatırılmış bulunan sermaye kolayına geri dönemez ve sermayenin kendini yeniden üretmesi büyük ölçüde üretken olmayan sermayenin spekülâtif kazançlarına bağımlı hale gelir. Bu gibi orantısızlık ve çelişkiler neticesinde patlak veren kapitalist krizler, özünde kitlelerin satın alma gücünün çok ötesine geçen bir aşırı meta üretiminin dışavurumudurlar. Marx'ın altını çizerek belirttiği gibi, bütün gerçek bunalımların *nihai nedeni* kitlelerin yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir. İşte kredi sistemi, kitlelerin sınırlı tüketim kapasitesiyle sermayenin aşırı üretim eğilimi arasındaki uçurumun kapitalist işleyişi tehdit eden sonuçlarını hafifletmeye çalışır. Ancak belirli bir tarihsel dönem boyunca bu işlevini yerine getirmiş olsa da, kapitalizmin krizleri kredi mekanizmasına rağmen kaçınılmaz olarak yıkıcı boyutlara ulaşır.

Burjuva iktisatçıların kabule yanaşmadıkları, kapitalizme içsel bu tür gerçeklerdir. Genelde onlar patlak veren krizleri her zaman yanlış ekonomi politikalarına, mali sistemdeki kusurlara ya da kredi mekanizmasındaki şişmelere bağlayarak işin içinden sıyrılma eğiliminde olmuşlardır. Bu eğilimi yansıtan analiz ve yorumların, her şeye rağmen, toplum nezdinde kabul görmesinin nedeni ise kapitalist bunalımların ilk başta salt bir kredi ve para bunalımı gibi görünmesinden kaynaklanır. Çünkü kapitalist üretim sürecinde içten içe bir bunalım olgunlaşırken, kredilerin geri ödenmemeye başlaması nedeniyle bankalar ve büyük finans kuruluşları tehdit edici boyutlarda açmazlarla yüze gelmektedirler. Daha önce verilen kredilerin ardı ardına kesilmesiyle birlikte işin derininde üretim sürecini baltalayan bunalım, yüzeyde kendini büyük bankaları ve finans tekellerini vuran patlamalarla ortaya koymaktadır.

Titizlikle değerlendirildiğinde görülecektir ki, kapitalist krizlerin kaynağı son tahlilde üretim sürecinde yer alır. Bu nedenle kökü üretim sürecine dayandırılmayan kriz analizleri neticede bir saçmalık noktasına varır. Bu gibi analizler konusunda verilebilecek en tipik örnek, kapitalizmin artık sanayi üretimine ağırlık vermediğini iddia ederek, krizleri salt finans sistemindeki spekülâtif oyunlara bağlayan yaklaşımlardır. Bu tür yaklaşımlar, vaktiyle Marx'ın çarpıcı biçimde ortaya koyduğu üzere, sermayenin artı-değer yaratmaksızın yine de kendi başına faiz sağlayabileceğini düşünmek anlamına gelir ve tamamen yanlıştır. Şayet kapitalistlerin çok büyük bir kısmı, zahmetli üretim sürecine hiç gerek olmaksızın, nasıl olsa faiz getiren sermaye kendi

başına kâr doğuruyor düşüncesiyle sermayelerini üretimden çekip para-sermayeye çevirecek olsalardı, sonuçta para-sermayede korkunç bir değer kaybı ve faiz oranında muazzam bir düşme olurdu. Neticede kapitalistlerin çoğu faiz geliriyle yaşamlarını sürdüremez hale gelir ve dolayısıyla kapitalist döngü yine kendi üretim temelleri üzerinde işlemeye mecbur kalırdı. Kapitalistlerin tümü salt para-kapitalisti olarak var olamadıkları için de, önemli bir kısmı tekrar sanayi kapitalistine dönüşürdü.

Görüleceği üzere, Marx kapitalist ekonominin işleyiş yasalarını eşsiz bir isabet ve derinlikle analiz etmiştir. Bunun karşısında kimi burjuva iktisatçıları tarafından icat edilen zirzop teoriler ise asla gerçeklerin sınavını atlatabilme niteliğine ve gücüne sahip değillerdir. İşin bu yönü en çok da kapitalizmin büyük kriz dönemlerinde olanca açıklığıyla sırtıvermektedir.

Kredi mekanizması kapitalizmin içsel çelişkilerinin yarattığı engelleri aşabilmek amacıyla, modern kapitalizmin ürünü olarak gelişip yayılan bir fenomendir. Geriye doğru düşünülecek olursa, kredi sistemi kapitalizmin gelişim döneminden başlayarak, özellikle de emperyalizm aşaması boyunca bu üretim tarzının iç çelişkilerinden türeyen sorunları belirli ölçülerde hafifletmeyi gerçekten de mümkün kılmıştır. Ne var ki günümüzde yaşanan sistem krizinin apaçık gözler önüne serdiği üzere, içsel sorunlar giderilemediği sürece –ki kapitalizm söz konusu olduğunda bu asla mümkün değildir– hafifletici mekanizmaların zamanla etkisini yitirmesi kaçınılmazdır ve işte kredi mekanizmasının başına gelen de bu olmuştur. Yeniden üretim sürecine hız vererek kapitalizm açısından olumlu bir işlev göreceği umulan kredi sistemi, bu işlevi yerine getirirken kapitalist düzenin giderek baş edemeyeceği bir yoğunluk, yaygınlık ve derinliğe ulaşan aşırı-üretim bunalımlarını kışkırtmıştır.

Bu bakımdan, kredilerdeki genişlemenin bir dönem boyunca kapitalizme sanki sonu gelmeyecekmiş görünen bir yükseliş olanağı sağladığı ne kadar doğruysa, aynı süreçte kredi sistemindeki olumsuz yönün kapitalizmi giderek derin bir sistem krizine sürüklediği de o kadar doğrudur. Günümüzde kredi mekanizması geçmiş dönemlere oranla alabildiğine yoğun ve yaygın biçimde işletildiği halde, kapitalist aşırı üretim olgusuyla kitlelerin sınırlı tüketim kapasitesi arasındaki gedik büsbütün kapatılamaz boyutlara ulaşmıştır. Böylece kapitalizm eski iyileştirici mekanizmaların artık umulduğu şekilde işlemediği bir tarihsel çıkmaza sürüklenmiştir. Bir zamanlar kapitalizmin imdadına yetişmiş olan kredi sistemindeki bu tarihsel güç kaybı, günümüzde

üzerinde özellikle durulması gereken son derece önemli bir gerçekliği oluşturuyor.

Kapitalizmin ve kredi sisteminin içine düştüğü bu kriz, Marx'ın yıllar önce dikkat çektiği gelişme eğilimlerini akla getiriyor. Marx'ın bu bağlamda işaret ettiği başlıca hususları burada kısaca hatırlamak yararlı olacak. Kredi sistemi kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçiş açısından nesnel olarak güçlü bir manivela niteliği taşır. Kapitalizm çerçevesinde kapitalist bölüşümün dar sınırlarını parçalayan kredi sistemi, gelecek toplumun bölüşüm ilişkilerini mayalandıran bir nesnel zeminin yaratılmasına hizmet eder. Kapitalist gelişmenin ürünü olan kredi sisteminin belirli bir olgunluk aşamasına ulaşması, kendini, günümüzde yaşandığı üzere, daha önceki dönemlerde görülmemiş düzeyde derin krizler ve toplumsal çalkantılarla açığa vurur.

Kapitalist üretim tarzı, dünya ölçeğinde toplumsal bir nitelik kazanmış üretici güçlerle özel mülkiyete dayanan kapitalist üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin nesnel olarak artık büyük patlamalar yaratacak düzeyde olgunlaştığı bir durumla yüz yüzedir. Kapitalist düzen yanlılarını derin bir kedere ve dünya üzerindeki tüm devrimci unsurları ise sevince boğsun ki, kapitalist sistem gerçekten de peş peşe tüm ülkelerde işçi-emekçi kitlelerin önlenemez isyanlarını tetikleyecek derin bir çıkmazın içindedir. Bir zamanlar geliştirici olan kapitalizm artık insanlığın gelişimi önünde tahrip edici bir engele dönüşmüştür. Bugün yaşanan kapitalist sistem krizi geçmişte yaşananlara benzemez derecede ciddi ve derin boyutlara sahiptir. Bu durum kredi mekanizmasında dünya burjuvazisini alışılmadık endişelere sürükleyen bir aşınmayla kendini ortaya koyuyor ve kapitalizmin çıkışsızlığına işaret ediyor. Bu tür özelliklerle belirginleşen bu tarihsel moment, işçi-emekçi kitlelere kapitalizmin bölüşüm ilişkilerine göre pay verip, bunun yarattığı sorunlardan kredi mekanizmasıyla kaçmaya çalışan kapitalizm için bu oyunun artık bir sona yaklaştığının da ifadesi oluyor.

Zaten dikkatlice düşünülüp değerlendirildiğinde görüleceği üzere, 21. yüzyılın açılışı dünyanın derin toplumsal dönüşümlere gebe büyük bir altüstlük dönemine girdiğini haber vermişti. Nitekim 11 Eylül 2001'de ABD'nin İkiz Kulelerine "saldırı" senaryosu eşliğinde sahneye konan olaylar da, emperyalist kapitalist sistemin üçüncü büyük yeniden paylaşım döneminin işaret fişeği oldu. Günümüzde kapitalizm dünya üzerindeki çeşitli halk topluluklarının üzerine "uluslararası terörle savaş" bahanesiyle bombalar yağdırırken,

toplumsal tarihin diyalektiğinin işleyişi de hızlandı. Kapitalist sistem bunalmını atlatabilmek için “Şok ve Dehşet” operasyonlarından medet umarken, tarihin gürzü burjuva egemenleri şok ve dehşete sürükleyecek bir yönde ivme kazandı.

Bugün tüm dünya üzerinde yeni bir geleceğin habercisi olan bir devrimci durum mayalanıyor. Kapitalizmin yarattığı eşitsizlik, adaletsizlik ve zulmün geniş kitlelerin bağrında uyandırdığı isyan duygusu, dünyanın kaderini değiştirecek büyük toplumsal devrimler çağına girildiğini müjdeliyor. Toplumsal sorunların yegâne çözümünün kapitalizmin yıkılmasından ve dünya üzerinde sosyalist bölüşüm ilişkilerinin egemen kılınmasından geçtiği gerçeği gün geçtikçe daha da aşikâr hale geliyor. Tüm belirtileriyle birlikte kapitalist sistemin açmazlarının içinden sosyalizm insanlığa göz kırıyor!

